

14934

ԱՊՐ Կ(Բ)Կ ԿԵՆՏԿՈՄԻՆ ԿԻՑ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ
ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՇԱՀՈՒՄՅԱՆԻ ԱՆՎ. ԻՆՍՏԻՏՈՒՑ

ՅԵՎԳ. ՏՈԿԱՐԺԵՎՍԿԻ
ՄԱՄԵԴ ԿԱԶԻՅԵՎ

ԽՍՀՄ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԻ
ՄՏԱԼԻՆՅԱՆ
ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԱԶԵՐՆԵՃՐ

Քաղաքական գրականության բաժին
ԲՍԳՈՒ—1940 թ.

2
Տ-81

26 SEP 2006

ԱզԷ (Բ)Կ ԿԵՆՏԿՈՄԻՆ ԿԻՑ ԿՈՒՄԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ
ՍՄ. ՇԱՀՈՒՄՅԱՆԻ ԱՆՎ. ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

1 DEC 2009

32

8-81

ԱԿ

ՅԵՎ.Գ. ՏՈԿԱՐԺԵՎՍԿԻ ՅԵՎ. ՄԱՄԵՂԻ ԿԱԶԻՑԵՎ.

ԽՍՀՄ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԻ
ՍՏԱԼԻՆՅԱՆ
ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԱԶԵՐՆԵՐ

Քաղաքական գրականության բաժին
Բազու—1940 թ.

1545
40

Քաղաքականության
Խմբագրեց՝ Ա. ԲԱՐՆՈՒՄՅԱՆ
Քաղաք. Մ. ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ
Մեթոդ. Մ. ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ
Տեխ. խմբ. Ս. ԱՇԻՐՈՎ

Հանձնված է արտադրության 21/X-39 թվի: Ստորագրված է տպագրության 22/11-40.
Տպագր. թերթ. 1¹/₂, Թղթի ֆորմատը 62×94¹/₁₆ Տպագր. նշան. քանակը մի թերթում
63.408. Գլավխիտի լիազոր № 1523 Աղերներ № 505/96: Պատվեր № 994, Տիրաժ 2000:

Աղերները տպարտն, 26-ի անվ. դրժերի պալատ, Բագու, Այլ Բայրամովի փողոց:

ԽՍՀՄ ԺՈՂՈՎՈՐԴՆԵՐԻ ՍՏԱԼԻՆՅԱՆ ԲԱՐԵՎԱՍՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մեր մեծ հայրենիքը — Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միությունը — ամբողջ աշխարհում ամենաբազմազգ պետություններից մեկն է: Խորհրդային Միության բոլոր ժողովուրդները յեղբայրական ամուր կապերով միացած են միասնական հզոր սոցիալիստական ընտանիքի մեջ: Աշխարհում վոչ մի անդ չկա և կապիտալիստական պայմաններում չի կարող լինել այնպիսի ինտերնացիոնալ համախմբվածություն, ժողովուրդների այնպիսի անկեղծ բարեկամություն, բոլոր ազգությունների յեղբայրական այնպիսի միություն, վորպիսիք գոյություն ունեն մեզ մոտ, հաղթանակած սոցիալիզմի յերկրում: Մեր յերկրի աշխատավորներն իրավացիորեն պարծենում են Խորհրդային Միության ժողովուրդների այդ մեծ բարեկամությունը, վորովհետև դրա մեջ, այդ հրաշալի բարեկամության մեջ է մեր յերկրի ուժը, սոցիալիզմի բոլոր թշնամիների վրա լիակատար հաղթանակի նկատմամբ մեր ժողովրդի հավատը:

Խորհրդային Միության ժողովուրդների մեծ բարեկամությունը լենինյան — ստալինյան ազգային քաղաքականության հաղթանակն է, քաղաքականություն, վորն անշեղորեն կիրառում է բոլշևիկների կուսակցությունը:

Նշելով մեր յերկրի ժողովուրդների այդ բարեկամության հսկայական նշանակությունը՝ ընկեր Ստալինը, կուսակցության և կառավարության ղեկավարների հետ Տաշկետանի ու Թուրքմենստանի առաջավոր կոլտնտեսականների ու կոլտնտեսուհիների խորհրդակցությունում ասել է. —

„1917 թվականի հոկտեմբերին, յերբ մեզ մոտ ծավալվեց պրոլետարական մեծ հեղափոխությունը, յերբ մենք տապալեցինք ցարին, կալվածատերերին ու կապիտալիստներին, մեծ լենինը, մեր ուսուցիչը, մեր հայրն ու դաստիարակիչը, ասել է, վոր այսուհետև չպետք է լինեն վոչ տիրապետող, վոչ հպատակ ժողովուրդներ, վոր ժողովուրդները պետք է հավասար ու ազատ լինեն: Դրանով նա դադարի մեջ թաղեց հին, ցարական, բուրժուական քաղաքականությունը և ազդարարեց նոր, բոլշևիկյան քաղաքականություն — մեր յերկրի ժողովուրդների միջև բարեկամ-

մության քաղաքականութիւնը, յեղբայրութեան քաղաքականութիւնը: *)

Այժմ բոլորին հայտնի յէ, վոր ժողովուրդներն այդ բարեկամութիւնն առաջացել ու ամրացել է միայն լենինյան - ստալինյան ազգային քաղաքականութիւնն անշեղորեն, ամեն որ կենսագործելու շնորհիւ: Իսկ այդպիսի ազգային քաղաքականութիւնը կենսագործել կարելի յեր միայն Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական մեծ հեղափոխութեան հաղթանակի շնորհիւ, վորը մարդկութեան պատմութեան մեջ նոր, մինչ այդ չտեսնված դարաշրջան բաց արեց:

Մեզ քիչ հեղափոխութիւններ չեն հայտնի մինչև 1917 թվականի հոկտեմբերը տարբեր յերկրներում: Սակայն այդ հեղափոխութիւններն ևս մեզ չկարողացավ լուծել ազգային հարցը և սահմանել ժողովուրդների իրակատար իրավահավասարութիւն ու բարեկամութիւն: Բոլոր այդ հեղափոխութիւնները, ներառյալ և 1917 թվականի փետրվարյան հեղափոխութիւնն Ռուսաստանում, մի կառավարութիւնը փոխել են մյուսով, իսկ մարդու կողմից մարդու շահագործման սխտեմը պահպանվել է և ամբողջ իշխանութիւնը մնացել շահագործողների ձեռքում: Իսկ այնտեղ, ուր գոյութիւն ունի մարդու կողմից մարդու շահագործում, ուր մի մարդ ապրում է մյուսի հաշիւին, ուր մի վոչ մեծ խումբ մարդիկ ապրում են շքեղութեան մեջ, վոչինչ չանելով, իսկ հարյուրավոր ու միլիոնավոր մարդիկ, որ ու գիշեր աշխատելով ապրում են կիսաքաղց, այնտեղ չի կարող հավասարութիւն լինել մարդկանց միջև, առավել ևս տարբեր ազգութիւնների պատկանող մարդկանց միջև: Պորտաբուլ՝ անբանների մի խումբ միմիայն բռնութեամբ ու խաբեյութեամբ կարողացավ բոլոր ժամանակների ընթացքում շահագործել միլիոնավոր մարդկանց: Սակայն շահագործողների համար հեշտ չէ միմիայն բռնութեամբ կանգուն մնալ, առավել ևս, վոր դա չնչին փոքրամասնութեան բռնութիւնն է հսկայական մեծամասնութեան վրա: Այդ պատճառով շահագործողները միշտ աշխատում են այդ բռնութիւնը քողարկել խաբեյութեամբ: Կապիտալիստների ու կալվածատերերի համար աշխատավոր մասսաներին խաբելու ամենահարմար ձևերից ու միջոցներից մեկն է ծառայում ազգային թշնամութեան տարածումն ու տարբեր ժողովուրդների միջև անհավասարութեան սահմանումը:

Այսպես, ցարական կառավարութիւնն Ռուսաստանում՝ ձգտելով հետ քաշել աշխատավորներին իրենց ազատագրութեան համար մղվող պայքարից, ձգտելով խանգարել հեղափոխական ուժերի միացմանը,

*) ՄԱՍԼԻՆ: Կուսակցութեան և կառավարութեան ղեկավարների հետ Ցալիկստանի ու Թուրքմենստանի առաջավոր կոլտնտեսականների ու կոլտնտեսուհիների խորհրդակցութիւնում արտասանած ձառը: Ժող. Լենին և Ստալին, հրատ. 2-րդ, հ. III էջ 660:

աւժգնորեն ազգային թշնամանք եր մտցնում, Կովկասի, Ուղբեկստանի, Թուրքմենստանի ժողովուրդների միջև կոտորածի պրովոկացիայեր սարքում, հրեաների արյունահեղ ջարդեր կազմակերպում և այլն: Յարական կառավարութիւնը ծայրամասերի ազգութիւններին զրկում եր քաղաքական և առհասարակ ամեն մի իրավունքից: 1907 թվականի հունվարի 3-ի ցարական որենքն ուղղակի ասում եր.

«Ռուսաստանի պետութեան ամրացման համար ստեղծված Պետական Դուման վոդով ուսական պիտի լինի: Այլ ժողովուրդները, վորոնք մտնում են մեր տերութեան կազմի մեջ, պետք է ունենան իրենց կարիքների ներկայացուցիչները, բայց չպետք է և չեն լինի այն թվի մեջ, վորը նրանց հնարավորութիւն է տալիս դուռ ուսական հարցերի վճռողները լինել: Իսկ պետութեան այն ծայրամասերում, ուր բնակչութիւնը դեռ չի հասել քաղաքացիականութեան բավականաչափ զարգացման, Պետական Դումայի համար ընտրութիւնները պիտի ժամանակավորապես դադարեցվեն»: Այդ որենքի հիման վրա ընտրական իրավունքներից զրկված են յեղել Միջին Ասիայի, Կովկասի, Կազախստանի, Յակուտիայի և Նախ-Կիլիսի ցարական Ռուսաստանի մյուս ազգութիւնների բազմաթիւ ժողովուրդները:

Յարիւմի ազգային քաղաքականութիւնն ամբողջովին համապատասխանում եր բուրժուազիայի ու կալվածատերերի շահերին: Ծանր կարիքն ու տանջանքները, ծեծկլածութիւնն ու տգիտութիւնը նախկին ցարական Ռուսաստանում, այդ, ինչպես ասել է Լենինը, «ժողովուրդների բանտում» բնակվող աղբիւրջանների, հայերի, վրացիների, կազախների և այլ ազգութիւնների բաժինն եր:

Յարիւմը, բուրժուազիան և կալվածատերերն արհեստականորեն ազգային թշնամութիւն եյին ստեղծում, ազգերը զրկում եյին իրար դեմ, վորովհետեւ դա հարկավոր եր նրա համար, վորպեսզի հարստահարված և շահագործվող մասսաների ուշադրութիւնը հետ քաշեն նրանց իրական թշնամիներից, ճնշողների դեմ պայքար մղելուց: Աշխատավոր մասսաներին այդպես զաղանաբար հարստահարելու մեջ ցարական կառավարութեանն ուղղակի ոգնութիւն եյին ցույց տալիս ազգային բուրժուազիան և կալվածատերերը — բեկերը, խաները, բայերը, վորոնք աշխատավոր մասսաներին կողոպտելու գործում ցարիւմի հավատարիմ դաշնակիցներն եյին հանդիսանում:

Իր զաղանային քաղաքականութիւնը կիրառելով, «ցարիւմը դիտավորյալ կերպով ծայրամասերում նահապետական - ֆեոդալական ճնշում եր մշակում նրա համար, վորպեսզի մասսաներին ստրկութեան և տգիտութեան մեջ պահի: Յարիւմը ծայրամասերի լավագոյն անկյունները դիտավորյալ կերպով կոլտնդատորական տարրերով եր ընակեցնում նրա համար, վորպեսզի տեղացիներին քշի վատթա-

բազում շրջանները և ուժեղացնել ազգային յերկպառակութունը Յարիզմը ճնշում, իսկ յերբեմն ել պարզապես վերացնում եր տեղական դպրոցը, թատրոնը, լուսավորական հիմնարկները նրա համար, վորպեսզի մասսաներին խափարի մեջ պահի: Յարիզմը խափանում եր տեղական բնակչության լավագույն մարդկանց ամեն մի ձեռներեցութունը: Վերջապես, ցարիզմն սպանում եր ծայրամասերի ժողովրդական մասսաների ամեն մի ակտիվությունը: (Ստալին) *):

Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական մեծ հեղափոխութունը մեր յերկրի ժողովուրդներին ընդմիշտ ազատեց ազգային և առհասարակ ամեն մի ճնշումից:

Իր գոյության հենց առաջին որերից Խորհրդային իշխանութունն սկսեց անշեղորեն կենսագործել լենինյան-ստալինյան ազգային քաղաքականութունը, վորը հասցրեց այն բանին, վոր հետաձագ, ճնշված, աղքատ և ազգայնորեն բաժան-բաժան յերկրի տեղ աճեց ժողովուրդների այն հրաշալի ընտանիքը, վոր կոչվում ե Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետութունների Միութուն:

Տնտեսական տեսակետից ազգային հանրապետութունների հետաձագցութունը, վոր ցարիզմի գաղութային քաղաքականության արդյունք եր հանդիսանում, առաջ բերեց Խորհրդային կառավարության հատուկ ուշադրութունը և մեծ ոգնութուն ցույց տալու անհրաժեշտութունը: „Հոկտեմբերյան հեղափոխությամբ ձեռք բերված ազգային իրավահավասարութունը, — ասել ե ընկ. Ստալինը 1923 թ., — ժողովուրդներին մեծ նվաճումն ե հանդիսանում, բայց այն ինքնատիքյան չի լուծում ամբողջ ազգային հարցը: Մի շարք հանրապետութուններ ու ժողովուրդներ, վորոնք չեն անցել կամ գրեթե չեն անցել կապիտալիզմի բովով, վորոնք չունեն կամ գրեթե չունեն իրենց պրոլետարիատը, վորոնք այդ պատճառով ել հետ են մնացել տնտեսական և կուլտուրական տեսակետից, առանց դրսից իրական և տեղական ոգնութուն ստանալու ի վիճակի չեն լիովին ոգտագործելու այն իրավունքներն ու հնարավորութունները, վոր նրանց ընձեռում ե ազգային իրավահավասարութունը, ի վիճակի չեն բարձրանալու դարգացման ավելի բարձր աստիճանը և այսպիսով հասնելու առաջ անցած ազգութուններին: Փաստական այդ անհավասարության պատճառները թաղնված են վոչ միայն այս ժողովուրդների պատմության մեջ, այլև ցարիզմի և ռուսական բուրժուազիայի քաղաքականության մեջ, վորոնք ձգտել են ծայրամասերը դարձնել արդյունաբերական դարգացած կենտրոնական շրջանների կողմից շահագործվող բացառապես հումքային շրջաններ: Անհնարին ե կարճ ժամանակամիջոցում հաղթահարել այդ անհավասարութունը, մի-յերկու տարում լիկվիդացիայի յենթարկել այս ժառանգութունը... Բայց անպատճառ հարկավոր ե հաղթահարել այն: Յեվ այն կարելի յե հաղթահարել

*) ՍՏԱԼԻՆ: Մարքսիզմը և ազգային-դաղութային հարցը: Եջ 61:

ընկ միայն ռուս պրոլետարիատի կողմից իրական ու տեղական ոգնութուն ցույց տալով Միության հետաձագ ժողովուրդներին՝ նրանց տնտեսական ու կուլտուրական առաջադիմության գործում: Առանց այդ բանի հիմք չկա հույս դնելու միասնական միութենական պետության շրջանակներում ժողովուրդների ձիշտ ու հաստատուն համագործակցութունը կարգավորելու վրա: Ուստի և ազգութունների փաստական անհավասարութունը լիկվիդացիայի յենթարկելու պայքարը, հետաձագ ժողովուրդների կուլտուրական ու տնտեսական մակարդակը բարձրացնելու պայքարը մեր կուսակցության հերթական յերկրորդ խնդիրն ե: *)

Յենեմով դրանից, քաղաքացիական պատերազմի վերջանալուց հետո, յերբ հնարավոր յեղավ ձեռնարկելու տնտեսական շինարարության, բուլճերիկների կուսակցության XII համագումարում 1923 թվականի ապրիլին ընկ. Ստալինի զեկուցման առթիվ վորոշում ընդունվեց - ամեն կերպ ոգնել մեր յերկրի աղատադրված ժողովուրդներին՝ կառուցելու սոցիալիստական տնտեսութուն և ձեռվ ազգային ու բովանդակությամբ սոցիալիստական կուլտուրա:

Ընկ. Ստալինն այդ պատմական զեկուցման մեջ նշեց այդ ոգնութունը ցույց տալու ուղիներն ու միջոցները: Այդ ցուցումները կայանում եյին սոցիալիստական արդյունաբերութուն ստեղծելու, գյուղական տնտեսութունը բարձրացնելու, տեղական մարդկանցից խորհրդային կադրեր պատրաստելու մեջ և, վերջապես, ձեռվ ազգային, բովանդակությամբ սոցիալիստական կուլտուրան դարգացնելու մեջ. ակումբներ, թատրոններ, դպրոցներ, բարձրագույն ուսումնական հաստատութուններ և այլն:

Կենսագործելով ժողովուրդներին մեծ առաջնորդ ընկ. Ստալինի ցուցումները, կուսակցութունը մեծապետական շովինիզմի և տեղական նացիոնալիզմի դեմ մղվող պայքարում հսկայական աշխատանք ծավալեց ազգային հանրապետութունների փաստական, այսինքն տնտեսական և կուլտուրական հետաձագցության վերացման ուղղությամբ:

Մեր յերկրի ժողովուրդներին վոգեշնչելով այդ խնդրի հաջող կատարման համար, ընկ. ընկ. Ստալինը և Մոլոտովը 1923 թ. սեպտեմբերի 5-ին Ադրբեջանի աշխատավորներին ուղարկած հեռագրում գրել են.

„Ո՛հհ Կհ հավատում ե, վոր դուք... կկարողանաք Ադրբեջանական Խորհրդային Հանրապետութունն Աբեխլեի գալիք խորհրդային Հանրապետութունների համար որինակ դարձնել“: (Շահումյանի անվ. ինստիտուտի միասնական կուսարխիվ):

Մեր յերկրում սոցիալիզմի փայլուն հաղթանակի հետևանքով, բուլճերիկյան կուսակցության և անձամբ ընկ. Ստալինի իմաստուն զեկուցումները:

*) Ի. ՍՏԱԼԻՆ: Մարքսիզմը և ազգային-դաղութային հարցը, եջ 106—107:

կալարութեան ու անխոնջ հոգատարութեան շնորհիւ, խորհրդային Միութեան ժողովուրդներն ուս մեծ ժողովրդի յեղբայրական ոգնութեամբ ընդմիջտ վերացրել են վաղեմի փաստական անհավասարութիւնը:

Լենինյան—ստալինյան ազգային քաղաքականութեան այդ մեծագույն հաղթանակի վառ որինակ են հանդիսանում այն նշանակալից հաջողութիւնները, վոր ազրբեջանական ժողովուրդը ձեռք է բերել խորհրդային իշխանութեան տարիներում, հատկապես ստալինյան յերկու հնգամյակի տարիներէ ընթացքում:

Ռուս մեծ ժողովրդի յեղբայրական ոգնութեամբ, Ադրբեջանի աշխատավորները, վերացնելով ամեն մի տնտեսական և կուլտուրական հետամնացութիւն, Ադրբեջանն „ամենահետամնաց, նահապետական—ֆեոդալական հարաբերութիւնների յերկրից“ (Ստալին) դարձրել են որինակելի սոցիալիստական հանրապետութիւն Արևելքի սահմանագծում, հանրապետութիւն, վորը 1936 թվականից անմիջականորեն մտել է տասնմեկ հավասար խորհրդային Հանրապետութիւնների պանծալի համաստեղութեան մեջ:

խորհրդային Ադրբեջանի, ինչպես և բոլոր միութենական հանրապետութիւններէ փարթամ ծաղկման այդ փաստը նոր հզոր հաստատումն է ընկեր Լենինի այն նախազուշակութեան, թե „առավել առաջավոր յերկրների պրոլետարիատի ոգնութեամբ հետամնաց յերկրները կարող են անցնել խորհրդային կարգերին և զարգացման վորոշ աստիճանների միջոցով՝ կոմունիզմին, առանց անցնելու դարգացման կապիտալիստական ստադիան“:

Մեր անծայրածիր հայրենիքի բազմաթիւ ժողովուրդները, վորոնք մինչև հեղափոխութիւնն ապրում էին հավիտենական աղքատութեան, միութեան ու ստորացման մեջ, խորհրդային իշխանութեան որով ձեռք բերին նոր, ուրախալի կյանք: Ամբողջ բազմազգ խորհրդային ժողովրդի հսկայական քաղաքական ակտիւութեան հիման վրա, միասնական յեղբայրական բարեկամութեան մեջ մեր միութենական հանրապետութիւնները, նրանց թվում և շքանշանակիր Ադրբեջանը, նոր, կուլտուրական կյանք են կառուցում ամբողջ ժողովրդի համար:

Մեր հայրենիքի ժողովուրդների ինչպես եկոնոմիկայի, այնպես և կուլտուրայի մեջ առաջացած հսկայական փոփոխութիւնները կարելի չէ տեսնել տասնմեկ միութենական հանրապետութիւններից ամեն մեկի որինակով:

Բոլոր այդ հսկայական հաջողութիւնները, նվաճումները դրի յեն առնված խորհրդային Միութեան ժողովուրդների անխախտ որենքի—մեծ Ստալինյան Սահմանադրութեան մեջ, վորը հանդիսանում է խորհրդային ժողովուրդների յեղբայրական միութեան ամենավառ փա-

տաթուղթը, միութիւն, վորը հաստատված է կապիտալիստական շահագործումից մաքրված հողի վրա:

Ստալինյան Սահմանադրութեան մեջ վառ վոսկե տառերով է փայլում 132-րդ հոդվածը, վորն ապահովում է խՍՀՄ առանց ազգի խտրութեան բոլոր քաղաքացիների իրավահավասարութեան որենսդրական յերաշխիքները:—

„Իրավունքների վորեկից ուղղակի կամ անուղղակի սահմանափակումը կամ, ընդհանրապէս, քաղաքացիների համար ուղղակի կամ անուղղակի առավելութիւններ սահմանելը՝ յերկրի նրանց ռասայական և ազգային պատկանելիութիւնից, ինչպես նաև ռասայական կամ ազգային բացառիկութեան, կամ ատելութեան ու արհամարհանքի ամեն տեսակի քարող—պատժում են որենքով“:

Ստալինյան Սահմանադրութեամբ մեր յերկրում յուրաքանչյուր քաղաքացու կրթութեան իրավունք է ապահովվում:

Ազգութիւնների իրավահավասարութիւնն իր արտահայտութիւնն է ստանում նաև խորհրդային պետութեան մեջ իշխանութեան բարձրագույն որդանների կառուցման մեջ:

ԽՍՀՄ բարձրագույն որենսդրական որդանում Ազգութիւնների խորհրդի առկայութիւնը խորհրդային դեմոկրատիայի ամենավառ արտահայտութիւնն է, վորի ժամանակ որենսդրութիւնը յերկրում է վոշ միայն ամբողջ Միութեան աշխատավորների լայն մասսաների ընդհանուր շահերից, այլև յուրաքանչյուր ազգութեան առանձին սպեցիֆիկ շահերից:

Ընտրական իրավունքը խորհրդային Միութիւնում աշխատավորների տնկապտիկ իրավունքն է՝ անկախ նրանց ռասայական և ազգային պատկանելիութիւնից: Խորհրդային ամբողջ ընտրական սխառեմն ուղղված է այն բանին, վորպեսզի, տեղական պայմաններին համապատասխան, վորքան կարելի չէ բազմազգ աշխատավոր ընակչութիւնն աւելի լայն կերպով ընդգրկվի յերկրի քաղաքական կյանքի մեջ:

Միութենական ու ավտոնոմ հանրապետութիւնների զարգացումը, խՍՀՄ բոլոր ժողովուրդների բարեկամութիւնն ու համերաշխութիւնն ամբողջ աշխարհին ցույց են տալիս, թե հաղթանակած սոցիալիզմի յերկրում ինչպես է աճում ու ամրանում ժողովուրդների յեղբայրական համագործակցութիւնը՝ պրոլետարական ինտերնացիոնալիզմի սկզբունքներով:

Խորհրդային Միութեան ազգութիւնների այդ յեղբայրական ընտանիքում, ուստի մեծ ժողովրդի և մեր յերկրի մյուս բոլոր ժողովուրդների հետ անխախտ բարեկամութեամբ ադրբեջանական ժողովուրդը կառուցում է յերջանիկ և ուրախալի կյանք, պայքարում է կոմունիզմի հաղթանակի համար:

ԻՆՉՊԵՍ Ե ՍՏԵՂԵՎԵԼ ԱՆԴՐԿՈՎԱԿԱՍԻ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԻ ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ադրբեջանական ժողովրդի անխախտ բարեկամությունը մեր հայ-բենիքի յեղբայրական ժողովուրդների հետ—կոփվել ու ամրացել է շատ դարերի ընթացքում, միատեղ հերոսական պայքարի մեջ ընդդեմ ոտար-յեղկրյա հարստահարիչների:

Պատմությունը քիչ նշանակալից որինակներ չգիտե, յերբ ադրբե-ջանական, վրաց և հայ ժողովուրդները համախմբելով իրենց ուժերն ընդհանուր թշնամու դեմ՝ ջախջախել ու վոչնչացրել են ոտարեղկրյա հանդուգն նվաճողների անհամար հրոսակախմբերը: Մեր դարաշրջա-նից առաջ դեռևս I դարում հռոմեական զավթողների կողմից շրջա-պատված հին Հայաստանի մայրաքաղաք Տիգրանակերտին ոգնության հասան ադրբեջանական և վրացական ջոկատները, վորոնք յեղբայրա-կան ոգնություն ցույց տվին հայ ժողովրդին:

Մեր դարաշրջանի IV—V դարերում Անդրկովկասը յենթարկվեց սասանյանների իրանական պետության հարձակմանը: Ադրբեջանական և հայ ժողովուրդները միահամուռ կերպով, մեջք-մեջքի տված պայ-քարի յեղան սասանյան նվաճողների դեմ: 451 թ. ապստամբություն բարձրացնելով, ադրբեջանցիներն ու հայերն անվեհեր Վարդան Մա-միկոնյանի առաջնորդութամբ ահեղ ճակատամարտում գլխովին ջախ-ջախեցին իրանական ֆեոդալներին:

Նշելով ադրբեջանական ու հայ ժողովուրդների այդ միատեղ յե-լույթները սասանյան լծի դեմ, ընդգծելով այդ ժողովուրդների յեղ-բայրական բարեկամությունը դեռևս այն հեռավոր ժամանակները, X դարի պատմագիր Մովսես Կաղանկատուացին գրել է, թե «Հայաստա-նի և Աղվանից (Ադրբեջան—խմբ.) յերկրները մինչև այսօր գտնվել են միահամուռ յեղբայրության և անբաժան համաձայնության մեջ»: *)

VII—IX դարերի ժամանակաշրջանը նշված է Անդրկովկասի ժո-ղովուրդների միացյալ ուժերի հերոսական պայքարով ընդդեմ արա-բական հարստահարողների: Այդ պայքարում բազմաթիվ փառահեղ սխրագործություններ են կատարել ադրբեջանցիները, վրացիները, հայերը: Նրանք արիաբար պաշտպանել են իրենց հայրենիքը հանդուգն թշնամուց, վորն ամեն ինչ հրի ու սրի յեր մատնում: Այդ ազատա-գրական պատերազմի հերոսների—Բաբեկի ու Մասուցի Դավթի ա-նունները մինչև այժմ ապրում են Անդրկովկասի ժողովուրդների հի-շողության մեջ:

Անդրկովկասի ժողովուրդների արդեն այն հեռավոր ժամանակները գոյություն ունեցած բարեկամության մի ուրիշ վառ որինակ է հան-դիսանում ադրբեջանցիների ու վրացիների միատեղ պայքարը XI դա-րում սելջուկ-թյուրքերի արշավանքի դեմ: Հաջողությամբ կռվելով

այդ ընդհանուր թշնամու դեմ, ադրբեջանական և վրաց ժողովուրդ-ները 1122 թ. սելջուկներին վոչնչեցին Շիրվանից:

Հետագա դարերում ադրբեջանական ժողովուրդն Անդրկովկասի յեղբայրական ժողովուրդների հետ մեկտեղ պայքարում է իրանական շահերի ու թյուրքական սուլթանների դեմ, իսկ այնուհետև ցարական ինքնակալության ու նրա հավատարիմ դաշնակիցների՝ խաների, բե-կերի ու բուրժուազիայի դեմ:

Ցարիզմը, XIX դարի սկզբին զավթելով Ադրբեջանը, դիտավոր-յալ կերպով այնտեղ մշակում էր նահապետական — ֆեոդալական ճնշումը՝ մասսաներին ստրուկության և տգիտության մեջ պահելու համար: Ցարական սատրապները, բուրժուազիան, կալվածատերերն ու նրանց գործակալները — հակահեղափոխական բանդիտ մուսավաթա-կանները, դաշնակները, եսերները, մենշևիկները և ժողովրդի այլ թշնամիները բոլոր միջոցներով Անդրկովկասի ժողովուրդների միջև ազգային յերկպառակության պրովակացիա ելին անում՝ լայն աշխա-տավորական մասսաների ուշադրությունը հեղափոխական պայքարից հեռու քաշելու համար:

Արյունարեղ ցարիզմը և նրա գիշատիչ չինովնիկները կապիտա-լիստների, խաների ու բեկերի հետ միացած կողոպտում ելին ադրբե-ջանական ժողովրդին և ծաղրանքի յենթարկում նրան:

«XIX դարի վերջին, XX դարի սկզբին ադրբեջանական ժողովրդին, Ադրբեջանի աշխատավորներին ոգնության է դալիս Բազմի պանծալի բազմազգ պրոլետարիատը:

Բազմում և Անդրկովկասում բուլշևիզմի՝ հիմնադիր մեծ Ստալինի ղեկավարությամբ, Բազմի բազմազգ պրոլետարիատը, ինքը կոփվելով ցարիզմի դեմ մղվող ահեղ մարտերում, կազմակերպում է ադրբեջանա-կան ժողովրդին, նրան վճռական մարտերի պատրաստելով բանվոր դասակարգի ազատագրման համար, բոլոր աշխատավորների ազատա-գրման համար» (ԱդրԿ(բ)Կ XIV համագումարում ընկ. Մ. Զ. Բազիրո-վի արտասանած ճառից):

Բազմի պրոլետարիատի և նրա առաջավոր ջոկատի—Բազմի և Ադրբեջանի բուլշևիկյան կազմակերպությունների ամբողջ պանծալի պատմությունն ամենասերտ կերպով կապված է մեծ Ստալինի անվան և հեղափոխական գործունեյության հետ:

Ղեկավարելով Բազմի պրոլետարիատի և Անդրկովկասի բոլոր աշ-խատավորների հեղափոխական պայքարը, դաստիարակելով նրանց պրոլետարական ինտերնացիոնալիզմի վոգով՝ ընկեր Ստալինը կռվել է նրանց դասակարգային մարտերի կրակում, ստեղծել Ադրբեջանի ու ամբողջ Անդրկովկասի բուլշևիկյան կազմակերպությունները, Բազմը դարձրել բուլշևիզմի անխորտակելի ամբողջ:

*) Մ. Կաղանկատուացի: Աղվանից պատմությունը, հրատ. 1861թ.:

1905—1907 թ. թ. ուսական առաջին հեղափոխության ժամանակաշրջանում ցարական սատրապները, ազգային բուրժուազիայի հետ միասին, ձգտելով մասսաներին հետ քաշել հեղափոխական պայքարից, ձգնելով ազգային յերկպառակութուն ստեղծել Ադրբեջանի աշխատավորների միջև, 1905 թվականի փետրվարին հայ-թուրքական յեղբայրասպան կոտորածի պրովակացիա սարքեցին:

Մերկացնելով ցարիզմի այդ գայլի քաղաքականությունը, Բազվի բուլժեիկները, ընկեր Ստալինի ղեկավարությամբ, ամբարշտին Բազվի պրոլետարիատի ինտերնացիոնալ համերաշխությունը և վճռական հակահարված տվին ցարական դահիճների արյունահեղ պրովակացիաներին:

«...Միանգամից կազմակերպելով հայ-թուրքական կոտորածից, Բազվի պրոլետարիատը պայքարի յե նետվում, խանդավառություն վարակելով ամբողջ Կովկասը»: (Ստալին. «Մորհրդակցությունը և բանվորները», «Բակինսկի Պրոլետարի» թերթի 1908 թ. 20/VII № 5-ի հավելված):

Հսկայական ինտերնացիոնալ-դաստիարակչական աշխատանք տանելով աշխատավորների լայն մասսաների մեջ, Ադրբեջանի և ամբողջ Անդրկովկասի բուլժեիկյան կազմակերպությունները, վոր ստեղծվել ու ղեկավարվել են ընկեր Ստալինի կողմից, իսկական պրոլետարական ինտերնացիոնալիզմի հիմնալի որինակ եյին ներկայացնում:

«Իրենց առաջ գալու ամենասկզբից (90-ական թ. թ. սկզբին), — գրել է ընկեր Ստալինը, — կազմակերպությունները Կովկասում կրում եյին խստորեն ինտերնացիոնալ բնույթ: Վրացի, ուս, հայ և մուսուլմանական բանվորների միասնական կազմակերպություն, բանվորներ, վորոնք համերաշխ պայքար եյին մղում թշնամիների դեմ, — այդ եր կուսակցական կյանքի պատկերը»: *

Վ. Ի. Լենինն ամբողջ ուժով ընդգծել է, վոր Անդրկովկասյան բուլժեիկների աշխատանքը, վորոնք զխավորվում եյին ընկեր Ստալինի կողմից, ազգային հարցի ճիշտ լուծման փայտուն որինակ է տալիս:

«Մեզ մոտ Կովկասում, — գրել է Լենինը, — ս. դ. վրացիները + հայերը + թաթարները + ուսներն ավելի քան քաղաքի միասին աշխատում եյին միասնական ս. դ. կազմակերպության մեջ: Դա ֆրազա չէ, այլ ազգային հարցի պրոլետարական լուծում»: **)

Բոլոր ազգությունների բանվորներին ու գյուղացիներին պայքարի հանելով ինքնակալության ու կապիտալիզմի դեմ, Անդրկովկասի բուլժեիկները վճռականապես մերկացրին ու ջախջախեցին մենշեիկներին, եսերներին, մուսավաթականներին, դաշնակներին, բուրժուական նացիոնալիստներին — բուրժուազիայի այդ ստորաքարը սպասավորներին, վորոնք ջանում եյին աշխատավորների գիտակցությունը թունաւ վորել նացիոնալիզմի թունով:

*) Ի. Վ. ՄՍՆԻՆ: «Սոցիալիզմի ճանապարհին»: «Սոց. — դեմոկրատ» թերթ № 30, 1913 թ. հունվարի 12/25-ին:

**) Լենին, Յեղի. ժող., հատոր XVI, էջ 328:

Հենց շնորհիվ Անդրկովկասի բուլժեիկների անխոնջ հեղափոխական գործունեության ընկեր Ստալինի զխավորության 1905—1917 թվականներին... «Անդրկովկասի ազգությունների բանվորների և առհասարակ աշխատավորների միջև նկատվում եր լիակատար յեղբայրական համերաշխություն... յեղբայրության կապերը հայ, վրացի, ադրբեջանցի և ուս բանվորներին կապում եյին սոցիալիստական մի բնույթի մեջ (ՄՍՆԻՆ: «Վրաստանում և Անդրկովկասում Կոմունիզմի հերոսական խնդիրների մասին»: Զեկուցում Թիֆլիսի կուսակազմակերպության ժողովում 1921 թ. հուլիսի 6-ին):

Այսպես, ընկեր Ստալինը դեռևս հեղափոխական շարժման արշալույսին, ղեկավարելով Ադրբեջանի բուլժեիկների աշխատանքը, Բազվի պրոլետարիատին դաստիարակել է ինքնակալության ու կապիտալիզմի դեմ բոլոր ազգությունների աշխատավորների համերաշխ պայքարի վորով:

Լենինյան — ստալինյան ազգային քաղաքականության կենսագործման հիմնալի որինակներ ցույց տալով՝ ընկեր Ստալինն Ադրբեջանում իր կատարած աշխատանքի ընթացքում Բազվի առաջավոր բանվորների, ադրբեջանական ժողովրդի լավագույն ղավակների թվից հոգատարությամբ աճեցրել ու դաստիարակել է բուլժեիկյան ամուր աւտիվ, վորի մեջ եյին գտնվում բոցավառ հեղափոխականներ, լավագույն ստալինյաններ ընկ. ընկ. Խանլար Սաֆարալիև, Կազի Մահոմեդը, Մուխտարիբը, Բունիաթ Սարդարովը, Ամիր Ասլան Տուրեցկին և սոցիալիզմի համար մյուս անհողող մարտնչողները:

Ստալինյան ուսակցիայի տարիներին, հեղափոխական նոր վերելքի ժամանակաշրջանում, առաջին իմպերիալիստական պատերազմի ժամանակ, վերջապես, Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական մեծ հեղափոխության նախապատրաստման և անցկացման ժամանակաշրջանում Բազվի հերոսական պրոլետարիատը, ղեկավարվելով Լենինի — Ստալինի կուսակցության կողմից, միշտ ընթացել է համառուսաստանյան բանվորական շարժման առաջին շարքերում:

Բազվի պրոլետարիատը, կոփված ընկեր Ստալինի կողմից, դառնում է Անդրկովկասի ժողովուրդների ազատագրական պայքարի դրոշակակիրը: Բազվի պրոլետարիատի հեղափոխական պայքարը վորեշնչել է Անդրկովկասի ամբողջ պրոլետարիատին, նրան ծառայելով վորպես վարակիչ որինակ և կենդանի փարոս, վորը լուսավորում է դեպի սոցիալիզմ տանող ուղին: *)

Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական մեծ հեղափոխությունը բուրժուական-կալվածատիրական ճշումից ազատագրվելու համար ադրբեջանական ժողովրդի մղած պայքարում նոր ետապ եր:

*) Ի. ՄՍՆԻՆ: «Անդրկովկասի հակահեղափոխականները սոցիալիզմի դեմակի աւակ», էջ 27:

սում ազգային խաղաղության որինակ ստեղծելու համար, վոր „տեսնված չէ բուրժուազիայի որով և անհնարին է բուրժուական կարգերում“ (Լենին, հատոր XXVI, էջ 191):

Լիովին համապատասխան Լենինի և Ստալինի ցուցումներին, նրանց հավատարիմ աշակերտներ ընկ. ընկ. Որշոնիկիձեն ու Կիրովը հաստատուն կերպով ու հետևողականորեն Անդրկովկասում կիրառեցին բուրժուական, լենինյան-ստալինյան ազգային քաղաքականությունը: Յերկրամասում աշխատավորների ինտերնացիոնալ համերաշխության ամրացման գործում իր ժամանակ մեծ դեր խաղաց 1922 թ. կազմակերպված Անդրկովկասյան Ֆեդերացիան:

Անդրկովկասյան բուրժուական աշխատանքներն ընթացավ դաժան անհաշտ պայքարի մեջ ընդդեմ տրոցկիսական-բուխարինական ու բուրժուական-նացիոնալիստական բանդիտների և ջախջախված հակահեղափոխական կուսակցությունների տականքների — մուսավաթականների, դաշնակիների, մենշևիկների, վորոնք ձգտում էին ջլատել Անդրկովկասի ժողովուրդներին յեղբայրական միությունը: Զախջախելով այդ ամբողջ թշնամական վոհմակը, անդրկովկասյան բուրժուականներն ընկ. ընկ. Որշոնիկիձենի ու Կիրովի գլխավորությամբ անխոնջ կերպով Ադրբեջանի և ամբողջ Անդրկովկասի աշխատավորներին դաստիարակում էին ինտերնացիոնալիզմի և Լենինի — Ստալինի գործին անսահման նվիրվածության վրդով: Նշելով այդ աշխատանքում ձեռք բերած մեծ հաջողությունները, Ս. Մ. Կիրովը Մերձ(բ) VII համագումարում ունեցած իր յերույթում ասել է այն մասին, վոր

„Այստեղ Ադրբեջանում մեր խորհրդային Միության մեջ ազգային իմաստով յերջանիկ քաղաքը — դա Բաքուն է: Զիա խորհրդային այլ քաղաք, վորտեղ այսքան մեծ քանակությամբ ազգություններ լինեյին և վորտեղ տարբեր ազգությունների բանվորներն ապրեյին այսպիսի համերաշխ համախմբված, կոմիված ընտանիքով“ („Բակ. Բարոչի“ թերթ, 1925 թ. դեկտ. 2):

Ս. Որշոնիկիձենի, Կիրովի, Միկոյանի և Լ. Բերիայի փորձված ղեկավարությամբ Ադրբեջանի աշխատավորները խոշորագույն հաջողություններ ձեռք բերին մեր հանրապետության ժողովրդական տնտեսության վերականգնման ու հետագա զարգացման գործում: Նավթի համար միջվող պայքարում հակապական դժվարություններ հաղթահարվեցին: Անխցելի կերպով Կիրովի անվան հետ է կապված նոր նավթահանքերի շինարարությունը և շահագործման տալը, ինչպես, որինակ, Իլիչ-բուխտան և Լենինի անվան նավթահանքում մի շարք հրապարակներ:

Կատարելով ընկեր Ստալինի ցուցումն ազգային հանրապետությունների տնտեսական հետախնայությունն ամենաարագ կերպով վերացնելու անհրաժեշտության մասին, Կիրովն անխոնջ կերպով աշխատում էր Ադրբեջանի ինդուստրացման վրա: Ադր(բ) III համագումարում նա ասել է

«Մենք մեր առաջ խնդիր ենք դնում, իսկ այդ անելու հնարավորություն մենք ունենք, հասնել նրան, վորպեսզի մեր յերկրամասը դարձնենք ինդուստրիալ յերկրամաս»:

Լենինյան-ստալինյան ազգային քաղաքականության համապատասխան ընկ. ընկ. Որշոնիկիձեն և Կիրովը հատուկ ուշադրություն հատկացրին Ադրբեջանի շրջաններում, մասնավորապես Գյանջալում, Նուխում և մյուս քաղաքներում արդյունաբերական ոջախներ ստեղծելուն: «Յերեք տարի հետո, — ասել է 1925 թ. ընկ. Կիրովը, — մենք Գյանջալում կունենանք խոշոր տեքստիլ կենտրոն»:

Ընկ Կիրովի խոսքերը մարմնացել են կյանքում: Հենց նա յե աջակցել խորհրդային Գյանջայի հզոր ծաղկմանը, վոր այժմ կրում է նրա պանծալի անունը:

Ընկ. ընկ. Որշոնիկիձեն, Կիրովը, Միկոյանը և Բերիան բացառիկ ուշադրություն են հատկացրել Ադրբեջանի աշխատավորներին նյութական-կենցաղային դրության բարելավմանը: Բուրժուական նացիոնալիստների, ժողովրդի այդ ամենակատաղի թշնամիների դեմ մղած պայքարում, թշնամիներ, վորոնք Ադրբեջանի գյուղացիությունը հակադրում էին Բազվի պրոլետարիատին, նրանք անխոնջ կերպով ամրացնում էին բանվորների ու գյուղացիների միությունը:

«Մոմենտի խնդիրներից խոշորագույնը, — ասել է ընկ. Կիրովը, — դա այն է, վոր մենք անվանում ենք քաղաքի կապ գյուղի հետ, բանվորների ու գյուղացիների միության ամրացում, ոգնություն մեր գյուղին»:

Ս. Որշոնիկիձենի, Կիրովի, Միկոյանի և Բերիայի ղեկավարությամբ Ադրբեջանի գյուղատնտեսության վերականգնման ու հետագա զարգացման գործում մեծ հաջողություններ են ձեռք բերվել:

Ադրբեջանի գյուղական տնտեսության մեջ վոռոգումը չափազանց կարևոր նշանակություն ունի: Դեռևս 1921 թ. Լենինը Ս. Որշոնիկիձենին գրած նամակում նշել է, թե պետք է

«... վոռոգումն Ադրբեջանում առաջ շարժել Բազվի ռեսուրսների ոգնությամբ, հողագործությունն ու անասնապահությունը զարգացնելու համար“ (...*)

Յենելով ընկ. Լենինի ցուցումից՝ ընկ. ընկ. Որշոնիկիձեն և Կիրովը բոլոր միջոցներն են ձեռք առնում Մուղանում և Ադրբեջանի մյուս շրջաններում վոռոգչական աշխատանքներն ուժեղացնելու համար:

Որշոնիկիձենին ու Կիրովին բացառիկ ծառայություն է պատկանում Ադրբեջանում բամբակաբուծությունը վերականգնելու և զարգացնելու գործում:

Ընկեր Ստալինի լավագույն ղինակիցները — Որշոնիկիձեն, Կիրովը, Միկոյանը և Բերիան ամեն կերպ նպաստել են խորհրդային Ադրբեջանի ձեռավոր ազգային և բուրժուականությամբ սոցիալիստական կուլտուրայի զարգացմանը:

*) Լենին, հատոր XXVI, էջ 188:

Նրանք համառորեն ու վճռականորեն պայքար են մղել ադրբեջանական ազատագրման համար: Հարյուրավոր և հազարավոր կանայք, չաբրան դեն զցելով, դարձել են սոցիալիստական շինարարության ակտիվ մասնակիցներ:

Ադրբեջանում լենինյան-ստալինյան ազգային քաղաքականությունը կյանքում մարմնացնելու վառ որինակն է հանդիսացել 1923 թ. Լեռնային Ղարաբաղի Ավտոնոմ մարզի և մի քիչ ուշ Նախիջևանի ԱՍՍՀ ստեղծումը:

Լեռնային Ղարաբաղի Ավտոնոմ մարզի կազմակերպման առթիվ Ադրբեջանագործկոմի 1923 թ. հուլիսի 7-ի դեկրետում ասվում էր.

«Ազգային ճնշման ու անհավասարության վոչնչացումը, ինչ ձևով էլ վոր նա դրսևորվելու լինի, ազգային թշնամությունը և ատելությունն աշխատավոր ժողովուրդների ինտերնացիոնալ համերաշխությամբ, միասնական պետական միություն մեջ ժողովուրդների յեղբայրական աշխատակցությամբ փոխարինելը բանվորա-գյուղացիական հեղափոխության և խորհրդային իշխանության հիմնական խնդիրներից մեկն են հանդիսանում»: *

Ի կատարումն այդ խնդրի, լեռնային Ղարաբաղի հայկական մասից ստեղծվեց ավտոնոմ մարզ, վորը հանդիսանում է ԱդրՊՍՀ բաղկացուցիչ մասը: Դա խորհրդային իշխանության խոշոր հաղթանակներից մեկն էր, վորովհետև միմիայն նա լենինյան-ստալինյան ազգային քաղաքականության հիման վրա ճշտորեն դրեց և լուծեց այդ կարևորագույն հարցը:

Ընկ. ընկ. Որշոնիկիձեյի, Կիրովի, Միկոյանի և Բերիայի կողմից լենինյան-ստալինյան ազգային քաղաքականության հետևողական և անշեղ կիրառման հետևանքով կոփվեց Անդրկովկասի ժողովուրդների անխախտ յեղբայրական բարեկամությունը, ձեռք է բերված Ադրբեջանի, Վրաստանի, Հայաստանի խորհրդային Հանրապետությունների չափանշված ծաղկումը, լայնորեն ծավալված և սոցիալիստական շինարարություն Ադրբեջանում և ամբողջ Անդրկովկասում:

«...հոգիդ ուրախանում է այն բոլոր վիթխարի հաջողություններից, վոր այդ ժամանակաընթացքում ձեռք է բերել Ադրբեջանը», —ասել է Սերգո Որշոնիկիձեն 1936 թ. Կրեմլում Ադրբեջանի պատվիրակության ընդունելության ժամանակ: **)

ԼԵՆԻՆՅԱՆ-ՍՏԱԼԻՆՅԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՂԱԲԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՂԹԱՆԱԿԸ ՅԵՎ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ԱԴՐԲԵՋԱՆԸ

Մեր յերկրում սոցիալիզմի փայլուն հաղթանակի հետևանքով խորհրդային Ադրբեջանի իր գոյության 20 տարվա ընթացքում աճել դար-

*) ԱդրՊՍՀ որենքների ժողովածու, 1923 թ., էջ 384—385:

**) «Գրավզա» թերթ 1936 թ. հունվ. 24-ին:

ձել է որինակելի շքանշանակիր սոցիալիստական հանրապետություն՝ հզոր ինդուստրիայով և առաջավոր կոլեկտիվացված գյուղական տնտեսությամբ, ձևով ազգային և բովանդակությամբ սոցիալիստական կուլտուրայի ծաղկումով:

Խորհրդային իշխանության տարիների ընթացքում դարգացման վիթխարի ուղի յե անցել Բազմի նավթային արդյունաբերությունը: Նորմեկեն վերականգնված նավթահանքերն ու գործարանները սարքավորված են այժմ ժամանակակից տեխնիկայի վերջին խոսքի համաձայն: Բացված ու շահագործման են հանձնված նոր նավթային շրջաններ, վորոնք ամենալայն հեռանկարներ են բաց անում նավթահանությի և մեր սոցիալիստական ժողովրդական տնտեսությանը նավթ մատակարարելու հետագա ավելացման գործում:

Խորհրդային Ադրբեջանի նավթային արդյունաբերության աճման հետ միասին աճել ու զարգացել են հանրապետության նոր ինդուստրիալ կենտրոնները—Կիրովբադը, Նուխին, Ստեփանակերտը, Նախիջևանը և այլն:

Ադրբեջանական ժողովուրդը հսկայական հաջողություններ է ձեռք բերել գյուղական տնտեսության բնագավառում: Այնտեղ, ուր հարյուր հազարավոր մանր-մունր և ցածր ու ցրվի գյուղացիական տնտեսություններ զգվարություն մի կերպ ապրում էին, ներկայումս աճել ու ամրացել են կոլտնտեսություններն ու խորհրդային կոլտնտեսությունները, աշխատում են տասնյակ ՄՏ կայաններ, վորոնք ունեն բոլոր նորագույն գյուղատնտեսական մեքենաները: Դառնալով խորհրդային Միության յերկրորդ բամբակային բաղան, Ադրբեջանը, մեծ Ստալինի ցուցումով, այժմ դառնում է մեր յերկրի նաև մերձարևադարձային բաղան:

Յերջանիկ, ունեւոր, կուլտուրական կյանքով են ապրում սոցիալիստական Ադրբեջանի, ինչպես և ամբողջ հզոր խորհրդային Միության աշխատավորները, վորոնք չգիտեն գործադրկության, սովի, կարիքի և աղքատության տանջանքներ:

Շնորհիվ մեր կուսակցության կողմից լենինյան - ստալինյան ազգային քաղաքականության անշեղ կենսագործմանը, ադրբեջանական ժողովուրդը հասել է ձևով ազգային և բովանդակությամբ սոցիալիստական իր կուլտուրայի մեծագույն վերելքին ու ծաղկմանը:

Դեռևս մի ինչ-վոր յերկու տասնյակ տարի սրանից առաջ Ադրբեջանի բնակչությունը համարյա գլխովին անգրագետ էր:

Ցարական ինքնակալությունն ամեն ինչ անում էր նրա համար, վորպեսզի ադրբեջանական ժողովուրդին պահի տգիտության և կրոնական ֆանատիզմի խավարի մեջ, նա ամեն կերպ խրախուսում էր մոլլաների և կրոնամոլների գործունեությունը: Սեհարյուրակային Վոսսորդովը Գետական դումայում ցինիկաբար հայտարարել է, թե՛ «Թուրքերն ամենա-

համակրելի ժողովուրդն են, վորովհետև նրանք թերթեր ու ինտելիգենցիա չունեն»:

Ավելի լավ էր դրությունը և մուսավաթականների որով, վորոնք ամեն կերպ ավերում և ճնշում էին ադրբեջանական ժողովրդի դարերով ստեծված կուլտուրան:

Միմիայն պրոլետարական հեղափոխության հաղթանակը, Ադրբեջանի արդյունաբերության և գյուղական տնտեսության զարգացման հետ միասին, լիովին ապահովել և ադրբեջանական ժողովրդի նաև կուլտուրական զարգացումը: Խորհրդային իշխանության ժամանակաշրջանում, մանավանդ ստալինյան հնգամյակների տարիների ընթացքում, Ադրբեջանում, ինչպես և մեր ամբողջ յերկրում, կատարվել և իսկական կուլտուրական հեղափոխություն:

«Ժողովրդի կուլտուրական զարգացման տեսակետից,—ասել է ընկ. Ստալինը Համ Կ(Բ) XVIII համագումարում տված իր պատմական դեկլարացիան մեջ,—հաշվետվական ժամանակաշրջանը յեղել է ճշմարտապես կուլտուրական հեղափոխության ժամանակաշրջան: ԽՍՀՄ ազգութային լեզուներով ընդհանուր-պարտադիր տարրական կրթության կենսագործումը, բոլոր աստիճանների դպրոցների ու սովորողների թվի աճումը, բարձրագույն դպրոցների շրջանավարտ մասնագետների թվի աճումը, նոր, խորհրդային ինտելեկտի-ստեղծումը և ամրացումը,—այս և ժողովրդի կուլտուրական վերելքի ընդհանուր պատկերը»:

Մեր միութենական հանրապետությունում ստեղծված են բանվորների ու ծառայողների բազմաթիվ ադրբեջանական կադրեր, սոցիալիստական խորհրդային ինտելեկտի-ստեղծության կադրեր, վորոնք տիրապետել են բոլշևիզմին, անձնագործ կերպով ու մինչև վերջը նվիրված են Լենինի-Ստալինի մեծ կուսակցությանը, կոմունիզմի գործին:

Միայն ստալինյան յերկու հնգամյակների տարիների ընթացքում աճել են հազարավոր ինժեներներ, գյուղատնտեսներ, բժիշկներ, ուսուցիչներ և բարձր վորակավորման ուրիշ մասնագետներ գիտելիքների տարբեր բնագավառներում:

Ադր. ԽՍՀ-ում տարրական և միջնակարգ դպրոցում սովորողների քանակությունը առաջին հնգամյակի վերջի 438,3 հազար հոգուց աճել յերկրորդ հնգամյակի վերջին հասել է մինչև 577,7 հազար հոգու: Տարրական և միջնակարգ դպրոցում ադրբեջանցի սովորողների թիվը յերկրորդ հնգամյակի տարիների ընթացքում 261,2 հազարից հասել է 340,0 հազար հոգու: Բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում սովորողների քանակությունը հասել է 10,8 հազար հոգու, իսկ տեխնիկումներում՝ 22,8 հազար հոգու:

Համաշխարհային գրականության կլասիկների լավագույն աշխատությունները մատչելի յեն դարձել ադրբեջանական ժողովրդին: Ադր-

բեջանական մեծ կլասիկներ Նիզամու, Ֆիղուլու, Վադիֆի, Մ. Ֆ. Ախունդովի և մյուսների հրաշալի ստեղծագործությունները դարձել են աշխատավորական լայն մասսաների իսկական սեփականությունը: Ներկայումս Խորհրդային Միության ամբողջ հասարակայնությունը պատրաստվում է տոնելու XII դարի հանճարեղ ադրբեջանական պոետ Նիզամի Գյանջու ծննդյան 800-ամյակը:

Այդ ամենը լենինյան-ստալինյան աղագային քաղաքականության հաղթանակի վառ ցուցանիշն է հանդիսանում, քաղաքականություն, վորը բոլոր մանր ու մեծ ժողովուրդների համար լիովին ապահովում է ազատ զարգացում, նրանց եկոնոմիկայի ու կուլտուրայի հզոր բարգավաճում:

Կուլտուրական զարգացման բնագավառում այդ վիթխարի հաջողությունները նվաճվել են արոցկիստական-բուխարինական, բուրժուական-նացիոնալիստական տարրերի ու մուսավաթական ճիվաղների դեմ մղած անհաշտ պայքարում, վորոնք բոլոր միջոցներով փորձում էին ապալել բոլշևիկյան կուսակցության մեծ ծրագիրն ազգային հարցի վերաբերյալ: Նրանք ուզում էին թուլացնել մեր յերկրի ժողովուրդների ամուր միությունը, մասնատել նրանց և հենց դրանով, թուլացնելով, հանձնել իմպերիալիստական գիշատիչների հոշոտմանը: Ադրբեջանական ժողովրդի այդ ամենակատաղի թշնամիները փորձում էին կազմալուծել խորհրդային դպրոցը, տապալել ուսուցիչներ լեզվի ուսումնասիրությունը, ադրբեջանական լեզուն աղտոտել նրան խորթ արաբական, ֆարսական, ոսմանական բառերով և տերմիններով, փորձում էին պոկել ադրբեջանական ժողովրդին Խորհրդային Միության ժողովուրդների յեղբայրական ընտանիքից, Ադրբեջանի աշխատավորների վզին դնել կապիտալիստական ստրուկության լուծը:

Ջախջախելով և վոչնչացնելով ժողովրդի այդ ամենակատաղի թշնամիներին, Ադրբեջանի աշխատավորներն ուղի յեն հարթել սոցիալիստական կուլտուրայի հետագա ել ավելի հզոր ծաղկման համար:

Խորհրդային Ադրբեջանի կուլտուրայի հետագա աճման և բարգավաճման համար մեծ նշանակություն ունի ադրբեջանական գիրը նոր այբուբենի անցկացնելը՝ ուսական գրի գրաֆիկայի հիման վրա: Հանդիսանալով մեր հանրապետության կուլտուրական ել ավելի մեծ վերելքի հզոր միջոցը, նոր այբուբենը կնպաստի Խորհրդային Միության յեղբայրական ժողովուրդների հետ ադրբեջանական ժողովրդի ստալինյան բարեկամության հետագա ամրացմանը, ել ավելի վառ կերպով կցուցադրի այն փաստը, վոր «մեր աչքերի առջև ընթանում է ազգային կուլտուրաների վոչ միայն վերելքը, այլև այդ կուլտուրաների մերձեցումն իրար միջև»: (Մոլոտով):

Ժողովրդական տնտեսություն և կուլտուրայի բնագավառի հսկայական հաջողությունները, — վորոնցով ադրբեջանական ժողովուրդը

յեկել և աշխատավորների դեպուտատները տեղական խորհուրդները ընտրություններին, ձեռք են բերվել բոլորիկները մեծ կուսակցութեան ղեկավարութեամբ, մեր յերկրում լենինյան—ստալինյան ազգային քաղաքականութեան անշղթ կենսագործման հետևանքով:

«Կուսակցութեան և կառավարութեան ոժանդակութեան շնորհիվ, մեծ հին բազմեցի—մեր առաջնորդ և հարազատ հայր ընկեր Ստալինի ամենորոյա ուշադրութեամբ, հայրական հոգատարութեամբ և ոգնութեամբ, Ադրբեջանը դարձել և մեր սոցիալիստական հայրենիքի փառքամորեն աճող պարտեզը, հայրենիք, վորը հանդիսանում և ժողովուրդների մեծ ընտանիք, զոգված ստալինյան անխախտելի բարեկամութեամբ»: (Ադրբ(ք)ի XIV համագումարում ընկ. Մ. Ջ. Բազիրովի արտասանած ճառից):

ՏԵՂԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐԻ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԽՍՀՄ ԺՈՂՈՒՐԴՆԵՐԻ ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՎԱՌ ԱՐՏԱՀԱՅՏՈՒԹՅՈՒՆՆ Ե

ԽՍՀՄ ժողովուրդների մեծ բարեկամությունը, վոր հաստատվել և հաղթանակած սոցիալիզմի յերկրում, ազգային հարցում լենինյան — ստալինյան իմաստուն քաղաքականութեան հիանալի արդյունքն է: ԽՍՀՄ ժողովուրդների բարեկամությունը, վորպես խորհրդային հասարակութեան հասարակական—քաղաքական զարգացման շարժիչ ուժը, անխզելիորեն կապված և խորհրդային ժողովրդի բարոյական—քաղաքական միասնութեան ամրացման հետ, բանվորների, գյուղացիների և ինտելիգենցիայի լայն մասսաների մեջ խորհրդային հայրենասիրութեան հսկայական աճման հետ:

Խորհրդային Միութեան բոլոր ժողովուրդներն ունեն միասնական, ընդհանուր շահեր, ձգտումներ ու նպատակներ—դա մեր յերկրում կոմունիզմի լիակատար հաղթանակի համար մղվող պայքարն է: Մեր յերկրի ժողովուրդների շահերի ու նպատակների այդ ընդհանրութեան մեջ և կայանում Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետութեաններ Միութեան տարբերիչ գիծն ազգային փոխհարաբերությունների բնագավառում, դրա մեջ և մեր բազմազգ սոցիալիստական պետութեան ուժի ու ամրութեան աղբյուրը, «վորի ամրութեանը կարող և նախանձել ամեն մի ազգային պետութեան աշխարհի ամեն մի մասում»: (ՄՏԱԼԻՆ):

Ադրբեջանական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետութեանը, վոր հանդիսանում և Խորհրդային Միութեան անկապտելի մասը, ամբողջ յերկրի հետ միասին մտել և զարգացման նոր շրջանը, անգասակարգ սոցիալիստական հասարակութեան կառուցումն ավարտելու և սոցիալիզմից աստիճանաբար կոմունիզմին անցնելու շրջանը:

Ստալինյան յերրորդ հնգամյակում նոր վիթխարի խնդիրների հաջող կատարման գործում մեծագույն դերը, սոցիալիստական շինարարութեան բոլոր տեղամասերում մեր ամբողջ հետագա աշխատանքի մարտական ծրագիրն և հանդիսանում ընկեր Ստալինի հանձարեղ, գեղուցումը կուսակցութեան XVIII համագումարում և այդ համագումարի բոլոր վորոշումները:

Ընդհանուր սոցիալիստական աշխատանքում, կոմունիզմի հաղթանակի համար մղվող պայքարում ել ավելի յեն ամրանում մեր մեծ յերկրի ժողովուրդների բարեկամությունն ու յեղբայրությունը:

Ադրբեջանի և ամբողջ Խորհրդային Միութեան ժողովուրդների այդ սերտ բարեկամությունը հզոր խթան և օտար եկնոմիկայի, կուլտուրայի ծաղկմանը և ապահովում և բոլոր ազգությունների աշխատավորների բարեկեցութեան չտեսնված վերելքը, կոմունիզմի նրանց միառեղ կառուցումը:

Շքանշանակիր Ադրբեջանի, ինչպես և ամբողջ Խորհրդային Միութեան աշխատավորներին համակած աշխատանքային նոր հզոր վերելքի վառ արտահայտությունն և հանդիսանում Սամուր-Դիլիշի ջրանցքի շինարարութեանը, վորն սկսվել և Ղուբայի կոլտնտեսականների նախաձեռնութեամբ, իսկ այժմ դարձել և իսկական համաժողովրդական գործ, սոցիալիստական Ադրբեջանի բոլոր բանվորների, կոլտնտեսականների ու խորհրդային ինտելիգենցիայի գործը:

Ղենինյան—ստալինյան ազգային քաղաքականութեան փայլուն հաջողութեան և հանդիսանում քաջարի Կարմիր Բանակի կողմից մեր արյունակից յեղբայրներին—արևմտյան Ուկրայինացիներին և բելոռուսներին լեհական պաների ատելի լծից տզատելը: Այդ պատմական դեպքի հետևանքով Արևմտյան Ուկրայինայի և Արևմտյան Բելոռուսիայի ազատագրված ժողովուրդները, վորոնց հրճվանքով վորջուկում են սոցիալիզմի յերկրի բոլոր աշխատավորները, մտան խորհրդային քաղաքացիների շարքերը: Այսուհետև Ուկրայինան և Բելոռուսիան լիովին վերամիացված են, իսկ

«մեր խորհրդային ընտանիքը 170 միլիոնից դարձել և 183 միլիոն խորհրդային մարդկանց ընտանիք»: (ՄՈՒՍՏՈՎ):

ԽՍՀՄ ժողովուրդների յեղբայրական միացման, անխախտ բարեկամութեան նոր, վառ արտահայտութեան հանդիսացան աշխատավորների դեպուտատների տեղական խորհուրդների ընտրությունները:

Այդ ընտրություններով ավարտվեց խորհրդային պետական ապարատի վերակառուցումը Ստալինյան Սահմանադրութեան հիման վրա: Խորհրդային հայրենասերներից պահանջվում և բոլորիկներն պայքարել յուրաքանչյուր տոն: Նավթի համար, յուրաքանչյուր կիլոգրամ բամբակի համար, անխոնջ աշխատել մեր հայրենիքի պաշտպանու-

թյան հղորդւթյան հետագա ամրացման վրա, քաջարի Կարմիր Բա-
նակի և Ռազմա—Շովաշին Նավատորմի ուժեղացման վրա:

Աղբրեջանի աշխատավորներն եւ ավելի պիտի բարձրացնեն իրենց
հեղափոխական զգոնութիւնը և ամբողջ յեռանդով ամրացնեն մեր
խորհրդային հետախուզութիւնը, ոգնեն նրան՝ լիովին վռնչափնելու
տրոցկիստական - բուխարինական և բուրժուական-նացիոնալիստական
յամպերիալիստական գործակալութեան մնացորդներին:

Աշխատավորների ղեկուստաւների տեղական խորհրդների ընտրու-
թիւններն եւ ավելի ամրացրին մեր սոցիալիստական պետութիւնը:

Այդ ընտրութիւնները բոլշևիկյան կուսակցութեան և սոցիալիզմի
յերկրի ստալինյան ղեկավարման նոր հիանալի տրիումֆը հանդիսա-
ցան, խորհրդային ժողովրդի բարոյական-քաղաքական միասնութեան
նոր հզոր արտահայտութիւնը, կոմունիստների և անկուսակցական-
ների բոլոր նոր հաղթանակը հանդիսացան:

Ընտրութիւններն անցան մեր յերկրի ժողովուրդների յեղբայրա-
կան բարեկամութեան հետագա ամրացման նշանաբանով, վորովհետեւ

«... Բարեկամութիւնը ԽՍՀՄ ժողովուրդների միջև մեծ և
լուրջ նվաճում եւ Վորովհետեւ քանի այդ բարեկամութիւնը դո-
յութիւն ունի, մեր յերկրի ժողովուրդներն ազատ և տնայաբու-
րի կլինեն: Վոչ վոք սարսափելի չեւ մեզ, վոչ ներքին, վոչ ար-
տաքին թշնամիները, քանի այդ բարեկամութիւնն ապրում եւ և
կենդանի յե»: (ՍՏԱԼԻՆ):*)

*) Ի. Ստալին: Կուսակցութեան և կառավարութեան հետ ճաշկատման ու թուրք-
մենստանի առաջավոր կոլտնտեսականների ու կոլտնտեսուհիների խորհրդակցութիւն-
ում արտասանած հռչակ: Ժող. Լենին և Ստալին, հատ. III, էջ 660:

АЗƏРБАЙЧАН К(б)П МК ЯНЫНДА С. ШАУМЯН АДЫНА
ПАРТИЯ ТАРИХИ ИНСТИТУТУ

Евг. ТОКАРЖЕВСКИ, МАМЕД КАЗИЕВ

ССРИ ХАЛГЛАРЫНЫН СТАЛИН ДОСТЛУҒУ

АЗƏРНЭШР
Сияси эдэбийят шө'бəsi
Ба к ы — 1940